

Konuşan İktisatçılar Türkiye'nin Sorunlarını Tartışıyor

Hale KIRMIZIOĞLU¹

Speaking Economists are Debating Turkey's Problems

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 06.04.2018

Date Accepted: 09.05.2018

JEL Classification:

B10

B25

B30

B40

B54

E02

Keywords:

History of Economic
Thought

Economic Theory

Economic Issues

Economic Analysis

Keynes

Smith

Marx

ABSTRACT

The reason for writing this article I realize that the students of economics have difficulty in giving an answer to elementary economic issues and indeed complicate it. However, it would be helpful for them to form an understanding of the economic ideas in terms of which school of thought they are belonging to. The main problem that creates complexity at this point seems to be that they do not know (or ignore) that the information they gather reflects different economic views or that the analysis tools they use together belong to different schools of economics. This situation, which makes it difficult to make economic inferences, can be facilitated by listening the economists when explaining their own ideas. Therefore, the aim of this study is not to discuss the economic problems of Turkey, but rather to try to reflect the views of certain fundamental aspects of the economic thinkers as clear and compact as possible. The selected thinkers are preferred according to their recognition as representative for their school of economic thought. Although, the method of this study is hermeneutic, language analysis is not its main purpose. In this study, it will be tried to interpret and adhere only economic theories or economic discourse, even if the language analysis and the meanings behind it are also common features of hermeneutic method.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, halekirmizioglu@hotmail.com

Özet

Bu makalenin yazılma nedeni, iktisat öğrencilerinin genel ekonomik sorunlara cevap verirken zorlandıklarını ve aslında ele aldıkları sorunu, ne kadar karmaşık yorumladıklarını görme fırsatı bulmamdır. Oysa ellerindeki bilgilerle oldukça basit bir ilişki ağı oluşturmak, onlara pek çok durumu analiz etme şansı tanıyacaktır. Bu noktada karmaşıklığı yaratan ana sorun, bir araya getirdikleri bilgilerin farklı iktisadi görüşleri yansıttığını veya bir arada kullandıkları analiz araçlarının farklı iktisat okullarına ait olduğunu bilmemelerinden (veya önemsememelerinden) doğuyor gibi görünmektedir. İktisadi çıkartım yapmayı zorlaştıran bu durum, temel yaklaşımlarını iktisatçıların ağızlarından dinlemeleriyle kolaylaştırılabilir. Bu nedenle çalışmanın amacı, Türkiye'nin sorunlarını tartışmaktan çok, belli düşünürlerin iktisadi görüşlerinin temel yanlarını, derli toplu bir şekilde yansıtmaya çalışmaktır. Seçilen düşünürler daha ziyade tanınırlıklarına göre tercih edilmiştir. Çalışmanın yöntemi hermeneutik olmasına karşın esas amacı, bir dil çözümlemesi yapmak değildir. Bu çalışma oluşturulurken yapılan okumalar sonucunda iktisatçıların kullandıkları dil çözümlemesi ve ardındaki anlamlar değil, sadece iktisadi teorileri veya iktisadi söylemleri anlaşılma ve buna bağlı kalınmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Düşünce Tarihi, İktisat Teorisi, Ekonomik Sorun, Ekonomik Analiz, Keynes, Smith, Marx.

JEL Sınıflandırması: B10, B25, B30, B40, B54, E02

Giriş

Tüm öğrenim hayatım boyunca bir iktisatçı olmaya ve iktisadi meseleleri kavramaya çabalarken her defasında tanıdığım iktisatçıları ne derdi acaba diye düşünmekten kendimi alamadım. Bugün geldiğim noktada, hala aynısını yaptığımı fark ettim. Herhangi bir iktisadi sorunla karşılaştığımda önce bildiklerimi gözden geçiriyorum. Bunu yaparken bir iktisat okulunun düşüncesi ve varsayımlarından ötürü bir öngörüye yoğunlaşıp, bir başka iktisat okulunun iktisadi kabullerinden ötürü farklı bir öngörü daha ortaya koyuyorum. Peki kendi ülkemizin şartlarında ne ortaya çıkar diye de öngörümü bir kalıba oturtmaya çabalıyorum. Ancak her derste üzülerek görüyorum ki öğrencilerim benim gibi değil. Onlar mantığa oturtmaya

çabalamadan üzerine düşünmeden belli ezberlerle hareket ediyorlar. Üstelik bu ezberler, birbirine karışmış bir dolu bilgiyle alt üst olmuş. Bir başka deyişle bir arada kullandıkları bilgilerin farklı iktisadi görüşleri yansıttığını veya kullandıkları analiz araçlarının farklı okullara ait olduğunu bilmiyorlar. İş böyle olunca hem öğrenmek hem de ötesine bakmak güçleşiyor. Bu çalışma benim daha erken yıllarda Sayın hocam Prof. Dr. Ufuk Serdaroğlu'nun isteği ve teşvikiyle yaptığım bir çalışmadır. Tanıdığımız ve bildiğimiz iktisatçılar eğer bugün bir masada bir araya gelebilselerdi, acaba ilgili ülkenin sorunlarına nasıl bakarlardı? Doğal olarak çalışmada tercih edilen ülke, Türkiye olmuştur. Ancak çalışmanın asıl amacı Türkiye'nin sorunlarını tartışmak değil, düşünürlerin iktisadi görüşlerinin en çarpıcı taraflarını derli toplu bir şekilde yansıtmaya çalışmaktır.

Ülkemizde ne yazık ki iktisat ve iktisadi düşüncenin öğretilmesi konusunda alternatif ve farklı yöntemler denenmiyor. Bunun neticesinde iktisat öğreniminden beklenen sonucun elde edilmesi de zorlaşıyor. Bu nedenle iktisat öğretimi esnasında etkili sonuç verecek temel unsurlardan biri olarak iktisadi düşüncedeki değişimleri görüyorum. Bunların titizlikle vurgulanmasının şart olduğunu ve dönemden döneme toplumsal farklılıklar ışığında nasıl bir dönüşümün ortaya çıktığının altının çizilmesi gerektiğine inanıyorum. Bu durum yanlış anlaşılmalıdır. Aslında hemen hemen tüm iktisat ders kitapları zaten bu şekilde hazırlanmış durumdadır. Ancak belli ki öğretim esnasında ve/veya öğrenim esnasında bu durum çok da önemsenmiyor. İktisadi düşüncenin geçirdiği dönüşüm tüm bakış açılarını içerecek şekilde verilirse de belli okulların geçirdiği değişimleri ve sıralamayı temel iktisat kitaplarında bulmak mümkün olmaktadır. Buna rağmen öğrencilerin bu bilgileri kullanabilme becerileri zayıf kalmaktadır. Çalışmanın amacı okuyucunun gözünde iktisadi düşünürlerin görüşlerini netleştirmek ve somutlaştırmaktır. Bu amaçla seçilen düşünürler tanınırlıklarından ötürü tercih edilmiştir. Çalışmada yer alan her bir isim bir okulun temsilcisi veya yalnızca kendi iktisadi yazımlarının temsilcisi olarak yer almaktadır. Bu temsilciler zamanlarına göre sırayla ele alınmamış, görüşlerindeki yakınlık veya uzaklık doğrultusunda tartışmaya yön verilmiştir. Merkantilist akımın temsilcisi olarak Colbert, Fizyokratların temsilcisi olarak Quesnay, Ütopik Sosyalizm'in temsilcisi olarak Owen, Klasik İktisat'ın temsilcisi olarak Smith, Marksizm'in temsilcisi olarak Marks, Eski Alman Tarihçi Okul temsilcisi olarak Hildebrand, Neoklasiklerin temsilcisi olarak Walras, Keynes özellikle kendi kitabı Genel Teori'deki görüşlerini temsilen ele alınmıştır. Hidrolik Keynesyenlerin temsilcisi olarak Hicks, Monetarist Okul'un temsilcisi

olarak Friedman, Yeni Alman Tarihçi Okul temsilcisi olarak Sombart, Bağımlılık Okulu'nun temsilcisi olarak Wallerstein, Yeni Kurumcu İktisat'ın temsilcisi olarak Coase, Evrimci Okul'un temsilcisi olarak, Schumpeter, Avusturya Okulu'nun temsilcisi olarak Hayek, Post Modernizm'in temsilcisi olarak McCloskey, Post Marksizm'in temsilcisi olarak Wolff ve Resnick ve Feminist İktisat'ın temsilcisi olarak J. Nelson'a yer verilmiştir. Çalışmada yer alan bu isimlerin bazıları, birden fazla yaklaşımın veya Okul'un görüşlerini temsilen de karşımıza çıkabilirler. Ancak çalışmada temel görüşleri etrafında bir yerleştirme kullanılmıştır. Çalışma iki bölüm olarak dizayn edilmiştir. İlk bölümde ülkenin sorunlarını tartışan iktisadi düşünürlerin, ikinci bölümde uzlaşmaya varmaları beklenmiş ancak ekonomik, politik ve kurumsal bakışa daha fazla yer verenlerin ikinci bölümde tartışmalara dahil olmaları ile bunun mümkün olamayacağı ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle ilk bölümdeki düşünürler birkaçı dışında daha iktisadi temeller bağlamında bir tartışma yürütürken ikinci bölümdekiler daha geniş çerçeveli toplumsal bir tartışma yapmaktan öte geçememişlerdir.

1. Türkiye'de Bir Masa Etrafında Toplanan İktisat Düşünürlerinin Ekonomik Sorunlara Bakışı ve İktisadi Düşünceleri Arasındaki Farklar

Toplantı raportörünün açılış konuşması: Öncelikle iktisatçıların katılımıyla oluşturulan bu düşünce ve danışmanlık kurulunun gerçekleştireceği toplantının gündemini belirlemek, faydalı olacaktır. Bugün burada toplanmamızın nedeni, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik duruma dair tespitlerde bulunmaktır. Ekonomik anlamda yaşadığı sorunları ortaya koymak; bu sorunların nedenlerini öngörmeye çalışmak ve bu sorunlara çözümler üretebilmektir. Bugün sizler, sahip olduğunuz ideolojiler ve buna bağlı olarak ortaya koyduğunuz kuramlar ve politikalar nedeniyle farklı okulların temsilcileri olarak aramızdasınız. Bazılarınız, neden hakkınızda bahsi geçen okullar içerisinde olduğunuzu dahi bilmiyor veya bu duruma gülüyor olabilirsiniz. Ancak tartışmamız gereken öncelikli konu bu değildir. Şimdi sizlerden bir ülkenin geleceği adına tavsiyeler bekliyoruz. Bu ülke özelinde tartışırken, belki de şaşırtıcı şekilde ortak fikirlere sahip olduğunuzu ya da ne kadar farklı olduğunuzu görme fırsatı bulacaksınız. Sözü öncelikle en yaşlınız ve ilk iktisadi yaklaşımın temsilcisi olan Colbert'e verelim ve değerlendirmelerini alalım. Teşekkürler.

Colbert: Ben aranızda Fransız Merkantilizminin öncü ismi olarak yer alıyorum. İçerisinde yaşadığım dönemdeki Fransa ekonomisi ve şu an karşılaştığım Türkiye ekonomisi arasında pek bir fark göremiyorum. O dönemde yazdığım mektuplarımda da belirttiğim gibi "Bir ülkenin büyüklüğü ve gücü, o ülkedeki para¹ bolluğu ile belirlenir ve bunu artırabilmesinin yolu, ancak bir diğer ülke aleyhine mümkündür" (Hamitoğulları, 1978: 68). Görebildiğim kadarıyla Türkiye ekonomisinin en temel hatası burada, yanlış tarafta yer almakta yani her şeyden önce sömüren değil ancak sömürülen olabilmiş. O halde tüm sorunlarının çözümü, diğer tarafa geçebilmesinde yatıyor.

Bunu yapabilmek için ise temel politikası, devletçilik olmalıdır. Ancak bahsettiğim devletçilik, benim Fransa'da uyguladığım gibi destekleyici ve teşvik edici nitelikte bir devletçilik olmalıdır. Bir kere ekonomisini dayandıracığı lokomotif sektörü seçmelidir. Bu sektörün ise öncelikle sanayi olması gerektiğine inanıyorum. Üreten bir ekonomi ancak bunları satarak yani ticaret gerçekleştirerek zenginleşebilir. Amaç, pahalı olanı üretmek ve satmaktır. Elbette ticareti yaparken de devlet eliyle getirilecek sınırlamalara ihtiyacı olacak; ithalatının çeşitli önlemler ile kısılması gerekecek ve böylece hedeflediği zenginliğe ulaşabilecektir.

Sanayi sektörünü geliştirmesi halinde gününüzde gerçekleşen uluslararası ticaretin gerçek bir parçası olabilecektir. Satın alan değil, satan olacaktır. Ancak bunun için öncelikle ithalata olan bağımlılığının azaltılması gerekir.² Sizler böyle; bırakınız ara mamul ve sermaye mallarını, hammaddenizi bile dışardan alarak nereye varabileceğinizi sanıyorsunuz. Bu gidişata son vermeniz gerekiyor. Bunun içinde devlet tekellerine, devlet tarafından korunan ve teşvik edilen özel işletmelere ihtiyacınız var. Bu yeterli mi, elbette hayır! Bu sektörde çalışabilecek nitelikli ustalara ve işçilere ihtiyacınız var, bir yandan yetiştirmeye çalışacak, bir yandan diğer ülkelerden gelmelerini yine devletçe sağlayacaksınız. Hatta ek olarak nüfusunuzu artırarak, ileriye dönük bir sigorta dahi yaratabilirsiniz. Gerçi sizin ülkenizde sanırım buna gerek yok! Bu arada yaptığınız üretimi, nihai hedefine ulaştırıp, kaliteliyi üreterek, satışını gerçekleştirmeniz yine devlet tarafından tüm üretim üzerinde kontrol gücünü kullanması yani denetlemesiyle mümkün olur. Devlet nasıl önerirse, o örgüt yapısını kuracak, istediği kadar adam çalıştıracak

¹ Bkz: Heilbroner (2008:36). Elbette kastedilen kıymetli madenlerdir. Merkantilistler, servetin ölçüsü olarak ticaretten elde edilecek değerli madenleri gördükleri için eleştirilmişlerdir. Bunun gerçek bir değer yaratma ölçütü olmadığı ifade edilmektedir.

² Bkz: Hamitoğulları (1978:60-70), Turanlı (2011: 27-33), Bocutoğlu (2012: 17-25).

ve standardizasyon gerçekleştireceksiniz. İçerde ürettiğiniz malların, dışardan girişini engellemek için bu mallara getireceğiniz yüksek ithalat vergileri, sizleri bu tehlikeden de koruyacak.

Wallerstein: Böldüğüm için üzgünüm ama sanırım bilmediğiniz bir şeyi hatırlatmakta fayda var. Önerileriniz kulağa çok güzel geliyor ancak içerisinde bulunduğumuz dönemde dünya ticareti ve bu ticaretin kurallarını belirleme işi, emperyal devletlerin elinde yani sizin döneminizdeki sömürenler, bugün de sömürmeye devam ediyorlar ve sizin diğer tarafta kalmanız için her şeyi aleyhinize döndürebiliyorlar. Bunun sonucunda ne salık verdiğiniz korumacı politikalar ne de ithalata getirilecek vergilerin uygulanması, emperyal devletler eliyle yönlendirilen sözde bağımsız uluslararası kuruluşların, çevre ülkelere imzalattıkları uluslararası anlaşmalar nedeniyle pek olanaklı değil.

Colbert: Hatırlatmanız için teşekkür ederim ama dünya, bunca değişmiş olamaz; ben de zaten önce taraf değiştirilmesi gerektiğini belirttim. Tarafın değişebilmesi için şart olan, kaliteli ara mamul üretimidir. Yani ne pahalıysa onu üretmeniz gerekir ve eminim; ülkelere ithalatı engelleyen başka önlemler mevcuttur. Bunun adı gümrük vergisi değilse de uygulanabilirliği olan bir engel mutlaka vardır.

Wallerstein: İşte sorun da burada, elbette bu tür engeller var, ancak bunu sizin deyiminizle zenginleşmeye çalışan değil, sadece zengin ülkeler kullanabilirler. Türkiye gibi çevre ya da yarı çevre ülkeler, dışa olan bağımlılıklarını bu engellerle, ortadan kaldıracabilecek aşamayı çoktan geçtiler, sizin bahsettiğiniz işçi mekanizması tersine işliyor ve biz ona "beyin göçü" diyoruz. Yani nitelikleri fazla olan merkezden çevreye değil, çevreden merkeze gidiyor. Çevrede kalanlar ise ucuz emek olarak yine kendi ülkesinde, merkez ülke için çalışmaya devam ediyor.³ Bunun tersine çevrilebilmesi hemen hemen olanaksız. Kendini ithal mala karşı koruyan merkez ülkeler, uluslararası ticarete söz sahibi olanlar, Onlar. Çevre ülkeler bu zincire ancak onlar için montaj yaparak veya hammadde sağlayarak ortak olabiliyorlar ve elbette çok küçük paylar alıyorlar. Yabancı şirketler gelip, iç piyasadaki firmaları satın alıyor, burada yaptıkları

³ Bkz: Ayrıntılı okuma için Wallerstein (2012), *Liberalizmden Sonra*.

üretimin karşılığında elde ettikleri karları kendi ülkelerine götürüyorlar. Türkiye'ye gelip, onların doğal kaynaklarını işletiyorlar, bankacılık sektörünü ele geçiriyorlar.

Bahsettiğiniz sürecin gerçekleşebilmesinin yani çevre bir ülkenin hiyerarşik olarak daha yukarılara çıkarak, dünya sisteminden daha çok pay almasının tek şartı, hegemonik güce haiz ülkenin bu gücünü kaybetmesi ile mümkün olur. Ancak buradaki asıl soru sanırım şu olmalıdır: Kapitalizm gerçek çıkış yolu mudur?

Colbert: Elbette tek çıkış yoludur. Bunu tartışmaya açmak bile manasız. Merkezi kontrol altında, öncelikle sanayiye yani üretim gücünü kurmak ve ardından üretileni pazarlamak; ticaret, kapital birikiminin, zenginleşmenin tek yoludur. Bu süreçte tek sorun, devletin mali durumu olacaktır; vergi yükünü tabana yaymayı becerir ve ithalat vergilerini gerekli olan sektörlerde uygularsa başarılı olmama şansı yoktur.

Quesnay: Sanırım artık söz alabilirim. Dostum! Colbert'in Fransa'da uyguladığı bu politikalarıyla, ne kadar başarılı olduğu gayet açık. Eğer bahsettiği başarıyı kazanabilmiş olsaydı, Fransa'nın daha sonra bize ihtiyacı kalmazdı.

Colbert: Ben sistemin temellerini kurmasaydım asıl siz başarı sağlayamazdınız!

Quesnay: Aslını isterseniz sizin kurduğunuz ekonomik sistem ve benim ki arasında çok ciddi farklar var.⁴ Her şeyden önce, siz devlet eliyle sürdürülecek aşırı kontrol yanlısı olmanıza rağmen, ben bunun tarım kesimi üzerinde yarattığı baskıları dolayısıyla gelişimin asıl kaynağının baltalandığını düşündüğüm için daha ferdiyetçi politikalar yanlısı oldum. Ticarete verdiğiniz değer anlamsızlığına inanarak, katma değer yaratan tek sektör olarak tarımı ele aldım.⁵

Neyse gelelim Türkiye'nin sorunlarına, bu ekonomik yapı tarıma çok müsait olduğu halde tarım sektörünün nimetlerinden yararlanamamış. Tarım bir ülkenin gelir elde edebileceği,

⁴ Bkz: Hamitoğulları (1978: 78;110). Sistem derken kastettiği, kuram, politika ve ideoloji bağlamındaki farklılıklardır. Aslında bu iki düşünür, zenginliğin ve gücün kaynağı olarak kapitalizmi görmüştür. Colbert, ticaret kapitalizmi yanlısı iken Quesnay, tarım kapitalizmini savunmuştur.

⁵ Bkz: Ayrıntılı okuma için Hamitoğulları (1978:105-110), Kazgan (2011: 65-67), Bocutoğlu (2012: 29-39).

diğer sektörlerine de gelir sağlayabileceği ve yeniden kendini üretebilecek tek sektördür. Verimli emek sadece tarım sektöründe çalışan emektir, onların yarattığı katma değerler diğer sektörlerde yapılan harcamalar dolayısıyla, ekonomideki tüm sektörlerde yayılır ve diğer sektörlerin gerçekleştireceği harcamalar, tarım sektörüne geri dönerek yeni gelirler yaratır. Bu da ekonominin işleyiş düzeni yani kuralları olarak algılanabilir. Dolayısıyla aynı doğa bilimlerinin kanunları gibi, doğal düzen ekonomide de kendi kendine işler. Bunun için müdahale ya da kontrole ihtiyaç yoktur. Devlet, üretici birimler olan fertlerin gerçekleştireceği işlemler üzerinde söz sahibi olmamalı, sadece onların bu faaliyetlerini herhangi bir tehde maruz kalmadan gerçekleştirmesini sağlamalıdır. Bunun için de güvenlik hizmetini sunarken, aynı zamanda aşırı vergilere başvurmamalıdır.

Türkiye ancak tarım sektörünü geliştirerek, katma değer yaratabilir. Bu alanı teşvik etmek için, aldığı çeşitli vergileri kaldırmalı, kaynağı toprak olan net hâsıla üzerinden alınan tek vergi ile faaliyetlerini sürdürmelidir. Çünkü yukarıda yaptığım makro tahlil, ekonomik ve toplumsal düzenin kendi kendine işleyeceğini göstermektedir.

Smith: Evet, tartışma şimdi biraz anlam kazandı. Türkiye'deki temel sorunlardan biri, bireyin ortaya çıkışı konusunda sorunların var olması olabilir. Özgür ve rasyonel birey yoksa toplumsal açıdan yol alınması da olanaksızdır. Sizler hala tam anlamıyla bireyi yaratamamış toplumlarsınız. Bireylerin toplamından oluşan toplumun iyiliği için, her bireyin kendi menfaatleri için çalışmasına izin vermelisiniz. Bireysel anlamdaki kötülükler, toplumsal olarak iyidir. Birey kendi menfaati için çalışırken, aynı zamanda toplumun refahını artırmış olacaktır. Bir bireyin gerçekten kendi menfaatine çalışabilmesi için; hareket serbestisine ve çalıştığına sahip olmaya ihtiyacı vardır. O halde müdahalenin olmadığı ve özel mülkiyetin var olduğu bir ülke konumunda olmalısınız.⁶

Quesnay'e birkaç konuda katılamayacağım. Bir kere, zenginliğin kaynağı olarak bir sektörden bahsedip, katma değer sadece bu sektör ve hatta bu sektörde çalışan emek tarafından yaratılır demek doğru bir bakış açısı değildir. Ekonomilerin bel kemiği, emeğin⁷ ta kendisidir.

⁶ Bkz: Ayrıntılı okuma için Smith (2018), Ahlaki Duygular Kuramı ve Smith (2009), Ulusların Zenginliği.

⁷ Bkz: Hunt ve Lautzenheiser (2016: 105). Düşünür, hizmetler sektöründe çalışanların somut bir şey yaratmadıkları için üretken olmadıklarını ifade etse de düşünürün her şeyin birincil fiyatı olarak emeği kabul ettiği kastedilmektedir.

Hangi sektörde olursa olsun, üretimin tek kaynağı olduğu için emek her zaman verimlidir. Devletin müdahaleci olmadığı yalnızca temel hizmetleri üstlendiği bir yapı içerisinde emek, tek kaynaktır. Bu emeğin, yaratacağı değeri yani üretimi artırabilmek için iş bölümünün gerçekleşmesi gerekir. Bunun sürdürülebilirliği için de serbest ticaret yani talebin artırılması şarttır. Çünkü talep artışı ülkedeki piyasaları, piyasalardaki büyüme iş bölümünü, iş bölümü sayesinde gerçekleşecek uzmanlaşma teknik ilerlemeyi, verimi artıracak, maliyetler ve fiyatlar düşecektir. Ne kadar ucuza üretilirse, o kadar çok satılır. Ticaret hacmi büyüdükçe bu ilişki devam eder. Ülkenin elde edeceği kar yani sermaye birikimi artar. Ayrıca bir ülke, bir malı pahalıya mal ediyorsa bunu üretmek yerine ucuza ürettiğini daha çok üretilip, kendi talebinden arta kalanı diğer ülkelere verip farklı malları onlardan aldığı zaman refah düzeyinde bir artış sağlanacaktır.

Aslında Türkiye, benim söylediklerimi kısmen de olsa anlamış ve bugünün şartlarında bir iş bölümü gerçekleştirmiş. Benim iş bölümünden kastım; bir manifaktürdeki iş bölümü gerçi ama, siz uluslararası alandaki ticarete entegre olarak, uluslararası alanda gerçekleşen üretimde bir iş bölümü içerisine girmişsiniz; birincil mal sağlayan bir ülke haline gelmişsiniz. Son dönemlerinizde devletin üretici rolünü hayli törpülemişsiniz, özelleştirmeler ve düzenlemelerle devleti küçültmek için pek çok çaba sarf etmişsiniz. Ancak anlaşılan öngördüğümüz refah düzeyine ulaşamamışsınız.

Kalkınmakta⁸ olan bir ülkesiniz yani üretim düzeyinizi genellikle yıldan yıla artırılabiliyorsunuz. O halde emek talebinizde yüksek olmalı, yabancı devletler gelip ülkenizde üretim yaptırıyorlar ve sizin mallarınızı satın alıyorlar. Bunun sonucunda ücret düzeylerinin ve refah düzeyinizin artmış olmasını beklerdim. Hâlbuki sizin ülkenizde işsizlik denilen bir sorun var. Bu geçici bir sorun olmalıydı, piyasa bunu kendi içerisinde çözebilirdi. Ancak öyle olmamış. Ülkenizde ücret düzeyleriniz, üretiminizi sürdürüyor olmanıza rağmen düşük, fiyatlar genel seviyeniz yüksek seyrediyor. Ne ücretler ne de fiyatlar, uzun dönemde olması gereken doğal düzeyinde değil. Sanırım sorunlarınızın kaynağı, devleti haddinden fazla görevle donatmış olmanızdan, serbest piyasa ekonomisi içerisinde özel sektör tarafından üstlenilebilecek işleri dahi ona yaptırıyor olmanızdan kaynaklanıyor. Zaten ülkenizdeki devlet

⁸ Niceliksel anlamda bir gelişme kastediliyor. Aslında büyüme kavramını ifade ediyor.

bütçesinin yakın dönemlere dek hemen her dönem açık verdiği düşünülürse, bu tespitlerimde yanlışım demektir. Demek ki siz kaynaklarınızı israf eden bir ülkesiniz, kaynak israfı söz konusuysa sermaye birikimi teşkil etmek, bir o kadar zorlaşacaktır. Bu sorunlarınızdan rasyonel ve özgür bireyler yaratıp, gerisini serbest piyasa koşullarına bıraktığınızda kurtulacağınızı düşünüyorum.

Keynes: Smith de tüm Klasikler gibi bize serbest ticaret ve müdahalesiz bir ekonomik sistemin nimetlerinden bahsetti. Aslında bu, arz üzerine odaklanan sistemin başlangıç noktasının talep olduğunu belirtmesine rağmen, yeteri kadar gerçekleri göremedi ve efektif talep düzeyinin düştüğü bir sistem içerisinde bahsettiği bu ilişkilerin nasıl ortaya çıkacağını bize anlatamadı. Sakıncası yoksa tüm bu ilişki ağı içerisinde dünyada yaşanan 2008 krizinin nedenlerini ve çözümlerini bizimle paylaşabilir mi? Hayır paylaşamaz. Çünkü bugün dünya onun ve diğer Klasiklerin hayal ettikleri gibi üretim meselesini aşmış, zaten haddinden fazla üretim yapabilen bir dünya. O halde krizler nereden kaynaklanıyor. İç ve dış piyasada serbest ticareti ana reçete olarak önümüze koyan bu Okul, bireyleri rasyonel olarak addeden bu Okul, uzun dönemli bakış açısını bize dayatan bu Okul, gerekli şartlar ortaya çıktığında üretilenlerin nasıl olup da satılmadığını bize anlatsın.

Türkiye'nin de etkilendiği bu son krizin nedeni, efektif talep düzeyindeki azalmadır. Bugünün açık ekonomileri göz önüne alındığında bir ülkenin içine düştüğü sorunlar, dışa açıklığın yüksek olması nedeniyle diğer ülkelere de kolayca sirayet edebilmektedir. ABD'nin yaşadığı kriz, tüm dünya ülkelerini içine çekmiştir. Bundan kurtulmanın yolu, daha önceki kapitalizmin durgunluk dönemlerinde olduğu gibi, devlettir. Kapitalizmin aksaklıkları, fiyat ve ücret katılıkları nedeniyle eksik istihdamda gerçekleşen denge ancak müdahale ile düzeltilebilir. Ancak bundan öte ticaret çevrimlerinde canlanma aşamasından durgunluğa geçilmesi sürecinin aşırı sert olması nedeniyle müdahale kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki "alın verin ekonomiye can verin" sloganıyla yapılan reklamlar boşa değildir. Devletin kamu harcamaları ve vergiler aracılığıyla sağlayabileceği efektif talep artışını, anladığım kadarıyla daha da perçinlemek adına, bireyleri bilinçlendiriyorlar. Özellikle belli sektörlerdeki vergilerin geri çekilmesi sonucu oluşacak talep artışları vasıtasıyla yahut devletin kredi politikalarıyla, tüketim ve yatırımların artırılması sağlanmaya çalışılıyor. Yatırım ve tüketimi canlandırmak adına faiz oranları daha da aşağılara çekiliyor, böylece aynı zamanda

sermayenin marjinal etkinliğinin de artırılması amaçlanıyor. İşsizliğin kronikleştiği bu ekonomilerdeki sorunlar, ancak devletin piyasaya yapacağı müdahaleler yani etkin bir maliye politikası ile halledilebiliyor.⁹

Hicks: Evet, Keynes'e katılıyorum. Ülkemizde son dönemde yaşanan sorunların ana nedeni, efektif talep yetersizliğidir. Bu nedenle talep artışı sayesinde yatırımlarınızı artırarak, sermaye birikiminizi artırabilirsiniz. Yatırım artışı, sanayileşmenizi hızlandıracaktır. Ancak bu artış, Keynes'in öngördüğü gibi çarpan kadar olmayacaktır. Çünkü maliye politikasının sonucu olarak faiz oranlarındaki artış, özel yatırım harcamalarında bir dışlama yaratacaktır.¹⁰

Ayrıca kamu harcamalarının hangi alana yapıldığı ya da kompozisyonundaki birtakım değişiklikler, toplam refah düzeyinizde bir bozulma yaratacaktır. Bunu telafi etmek için devletin bilinçli bir şekilde, kamu harcamasının çekildiği alandaki istihdamın kötüleşmesi sonucunda yaratılacak bu kayıpları, kaynak aktarımı ile gidermesi gerekecektir.

Friedman: Keynes'in bahsettiği politikalardan bu kadar medet ummak mantıksızlıktır. Keynes ve takipçilerinin önerileri sonucunda 1970'ler ve hemen ardından gelen 1982 yılında, Keynesyen politikaları inatla uygulayan ülkelerin ne duruma düştüklerini gördük. Aşırı kamu harcamaları yoluyla piyasalarını canlandırma yolunu seçen bu ülkelerde belli bir dönem bu politikalar işe yaramış ve büyüme oranları yüksek seyretmiştir. Ancak 70'lerdeki petrol krizleri sonrasında bu politikaları uygulamaya devam etmeleri sonucunda yüksek enflasyon oranları ile karşı karşıya kalmışlar ve bütçe açıklarını kapatmak için aldıkları yüksek borçları geri ödeyemez duruma gelmişlerdir. Bu dönemde karşılaşılan yüksek enflasyon ve durgunluğun bir arada gerçekleşmesi olarak bilinen stagflasyonist eğilimlerden çıkışın yolu, Keynes değildir.¹¹

Her şeyden önce, siz yıllarca stagflasyon ve yüksek enflasyon oranlarıyla karşılaşmış bir ekonomisiniz. O halde sizin öncelikle para miktarı konusunda uyguladığınız yanlış politikalarınızı değiştirmeniz gerekir. Yapmanız gereken para miktarını, yıllık büyüme oranı kadar artırmak olmalıdır. Bu sayede ekonomik istikrarı sağlarsınız. Keynesyen politikaların enflasyon ve stagflasyonla mücadelede başarı sağlayamadığı ortada, ekonomik istikrarı

⁹ Bkz: Ayrıntılı okuma için Keynes (2008) İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.

¹⁰ Bkz: Bocutoğlu (2012: 277-279).

¹¹ Bkz: Skousen (2011:435-470).

sağlamak adına uygulayacağınız doğru para politikaları, kişilerin de geçmişe baktıklarında geleceğe dair algılarını iyileştirecektir. Böylece uzun dönemde doğal işsizlik oranında gerçekleşecek tam istihdam düzeyine ulaşabileceksiniz. Dolayısıyla rasyonel bireylerinizin geçmişteki hataları avantaja çevirmeleri ve sürekli gelirlerine göre tüketim ve tasarruf kararlarını oluşturmaları sonucunda serbest piyasa ekonomisi sorunsuz bir şekilde işlemeye devam edecektir.

Coase: Makro tahlillerinizi kendinize saklayınız. Bu nedir böyle? İşsizlik, enflasyon, maliye politikası, para politikası. Dünya üzerinde yaşanan tüm krizler, makro temellere dayanıyor gibi davranıyorsunuz. Oysa üretici ve tüketici birimlerin davranış kalıpları sizin bahsettiğiniz bu makro unsurları oluşturan ana etmenlerdir. Yani bu işin kalbi, mikro unsurlarda yahut üretici ve yönetici birimlerde aranmalıdır. Bireylerin davranış kalıpları, tarihsel ve hukuki kurumlarınızı açıklayacaktır.¹²

Sombart: Bu sığ tartışmalarınızla bir yere varamayacağız. Bizler burada sizlerin genel teorilerinizi tartışmaya çalışmıyoruz.¹³ Kendi gelenekleri, adetleri, inançları, toplumsal kuralları ve tarihi olan bir ülkeden bahsediyoruz. Kendi hukuk sistemine sahip bir devletten bahsediyoruz. O halde sorunlarının tek bir çözümü vardır. Kendi tarihi miraslarını ve toplumsal yapılarını doğru düzgün analiz edebilirlerse sadece kendilerine özgü politikalar türetebileceklerine eminim.

2. Bu Düşüncelerdeki Farklılaşma Uzlaşıya Dönebilir mi?

Raportör: Şimdi tartışmayı doğru bir noktaya götürmek adına durumu doğru düzgün ortaya koyalım. Türkiye'nin derdi, üretimin azlığı mı - işçilerinin verimi mi, teknolojik gerilikleri mi, işsizlik sorunu mu, bireyi yaratamamış olması mı, talebin çok yüksek olması mı - ürettiğini satamaması mı, uluslararası rezervlerinin boyutu mu, dışa açıklık seviyesi mi, cari işlemler açığı mı, bütçe açığı mı, enflasyon sorunu mu, üretim ilişkileri mi, ekonomik sistemi mi, bölüşümdeki bozukluk mu, iktisat ve bilimi anlayış ve uygulayış sorunu mu, dış borçlarının aşırı düzeylere varması mı, kalkınma anlamındaki eksiklikleri mi?

¹² Bkz: Coase (1998: 72-74)

¹³ Bkz: Selik (1988:337-339), Savaş (1998:508), Kazgan (2011:185).

Hayek: Ben Türkiye'deki temel sorunu, demokrasi kültürünü yerleştirememiş olmasına bağlıyorum. Şayet gerçek bir demokrasi ülkesi olsaydınız, kişilerin tam bir özgürlük içerisinde kararlar almasını sağlar ve liberal bir ekonomik düzen içerisinde sorunlarınızı çözmüş olurdunuz. Daha doğrusu, ekonomide sorun yaşamazdınız. Ancak bu konudaki düşüncelerimdeki ince çizginin göz ardı edilmemesi gerekiyor. Sizler gerçekten demokrasiyi uygulayabilen bir ülke olsaydınız, devletiniz özgürlükleri kısıtlamak yerine, bu haklarınızı korumak adına gücünü kullanıyor olurdu.

Benim görüşlerimden bahsedilirken pür serbest piyasa yanlısı, katıksız bir liberal olduğumdan bahsediyorsunuz. Ama bir şeyi gözden geçiriyorsunuz. Elbette ben, ekonomik alanda devlet müdahalesini savunmuyorum. Ancak ekonominin doğal büyüme oranını gerçekleştirebilmek adına, devlete ihtiyaç duyduğunu da görüyorum. Devlet, özgür kararlar alan bireylerin faaliyetleri ile sınırlı kaynakların etkin kullanımını güvence altına alan ana birimdir. Dolayısıyla serbest piyasanın çalışabilmesi için, gerekli düzenleme ve reformları gerçekleştirmek, tam bir demokrasi kültürü ve adil kanunlar aracılığıyla özgürlükleri korumak, O'nun işidir. Böylece liberal politikalar ile ekonomi kendi kendine işlemeye devam edebilecektir. Bu arada fakir ve ihtiyaç sahiplerinin devletçe desteklenmesinin de toplumsal refahı artıracığı inancını taşıyorum. Ayrıca merkezi planlamanın, aşırı bürokrasi nedeniyle savurganlıklara neden olacağını, piyasada özgür karar alınmasını engelleyecek bir düzenleme olduğuna inanmama rağmen, etkin kaynak kullanımına yardımcı olacak merkezi olmayan planlamaya asla karşı çıkmıyorum.¹⁴ O halde Türkiye demokrasiyi gerçek anlamda yerleştirir, devlete ekonomik alanda verdiği görevleri geri çeker ve devletin sadece regülatör olarak çalışmasını olanaklı kılarırsa, tüm ekonomik krizlerden ve sorunlardan arınmış olursunuz.

Hildebrand: Bu toplantı da karşınıza çıkan çözüm önerilerine kulak asmayınız. Çünkü size önerilenler size özgü olmaktan çok uzaktır. Kullandığınız yöntem, soyutlamacı olduğu sürece ve evrensel ilkelere dayandığınız ölçüde başarısızlığa mahkûm olursunuz. Türkiye olarak siz, kendine özgü bir tarihi, gelenekleri ve kültürü olan, toplumu diğer toplumlardan farklı özelliklere sahip olan, bir ülkesiniz. Yol haritanız, tarihinizde ve geleneklerinizdedir.¹⁵

¹⁴ Bkz: Kazgan (2011: 363-364; 375-376), Yay (2004: 1-19).

¹⁵ Bkz: Ulutan (1978: 398), Çöloğlu (1987:161), Savaş (1998:502).

Genel ekonomik kurallara ihtiyacınız yok, yaşadığınız her türlü ekonomik sorunu, yaşadığınız dönem ve yaşadığınız coğrafyaya özgü olarak şekillenen kendi niteliklerinizle çözebilirsiniz.

Yaşadığınız krizlerin ve sorunlarınızın nedeni, bugüne kadar size sunulanları kabul etmenizde yatmaktadır. Ulusal ekonominizin, gelişim aşamalarını diğer sosyal disiplinlerden de faydalanarak ortaya koyabilir ve değişiklikleri doğru bir şekilde tanımlayabilirsiniz, bireyi toplumun önüne koymaktan da vazgeçerseniz, sorunlarınızı çözmüş olursunuz.

Veblen: Sonunda akıllıca bir yaklaşım sergileyen birileri çıktı. Rasyonel bireyiniz ve ekonomik kanunlarınızla bugüne kadar hangi ekonomik sorunun üstesinden gelebildiniz ki. Hani sizin Homo Economicus'unuz faydasını maksimize ediyordu. Bu yaratık çok da akıllı olmasa gerek, çünkü sırf diğer bireyler tüketiyor diye tüketim kararları verebiliyor. İyi evlerde oturmak, güçlü ve pahalı arabalara binmek, herkesin giyemediklerini giymek bir saygınlık sembolü haline getirilmiş. Yüksek gelir sınıflarının aylaklığına özenen ve onlara benzemeye çalışan rasyonel bireyiniz, gösterişi her şeyin üzerinde tutuyor.¹⁶ O halde gözden kaçırdığınız şey, toplumların düşünce kalıplarıdır ve bunların değişimi incelenirse; gerçek anlamda iktisadi sorunlarınızı tespit edersiniz, genel geçer kanunlara ihtiyacınız yoktur.

Sorunlarınızın ve krizlerinizin kaynağını kendi tarihi ve kültürel mirasınızla şekillenen kurumlarda ve bu kurumsal yapıyı değiştiren teknolojide arayınız. Kurtuluşunuz, mucitler, makineler ve mühendisler tarafından sağlanabilir.

Coase: Bence bir adım daha ileri giderek, üretici birimlerin karar mekanizmalarını irdeleyiniz. Ekonomik faaliyetleri gerçekleştiren ana birim olan firmalarınızın, üretim kararları üzerinde etkili olan sorunları konuşunuz. Oluşturduğunuz kuramda varsayımlarınız ne denli gerçekçi ise o denli gerçek dünyayı açıklama gücüne haiz olursunuz. Gerçek hayatta ise firmaların üretim düzeyleri üzerinde en etkili olan unsurlardan biri, pozitif işlem maliyetleridir.¹⁷ Bugün Türkiye'de mevcut ekonomik ve hukuki yapı bağlamında işlem maliyetlerinin azaltılamaması ve dışsallıkların tespiti ve telafisi konusunda yaşanan sorunlar temel sorunlarınızdır. İşlem maliyetleri azaltılabildiği ölçüde, ekonomik faaliyet sürecektir. O

¹⁶ Bkz: Heilbroner (2008: 186-215), Hunt ve Lautzenheiser (2016: 461-501).

¹⁷ Bkz: Ayrıntılı okuma için Coase (1937: 386-405).

halde işlem maliyetlerinin azaltılabileceği, bir sistem kurgulayınız. Ekonominizde ortaya çıkması muhtemel dışsallıkların üretim faaliyetine vereceği zararları engellemek adına, mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesini sağlayarak dışsallıkları içselleştiriniz.

Sombart: Hildebrand doğru söylüyor, her ne kadar görelî teori kavramını savunuyor olsa da temel düşüncesi olan tarihsel araştırmalar konusunda haklıdır. Türkiye, yakın zamana dek toplumsal yapısı, yönetim biçimi açısından dini köklerle şekillenen bir ülkeydi. Bu yapı, ülkenizdeki pek çok ekonomik sorunun, yaşanan krizlerin ana nedenini oluşturuyor olabilir. Örneğin sizler tüketim alışkanlıklarınızı ve buna bağlı olarak yaşadığınız enflasyon sorununu nelere borçlusunuz; bunların iddia ettikleri gibi yapısal sorunlarınız var ve üretmiyor musunuz? Yoksa dışardan dayatılan alışkanlıklar veya medya nedeniyle mi bu denli tüketiyorsunuz? Ya da şöyle soralım; bunların hiçbiri olmasaydı tüketmeyecek miydiniz? Dini köklerinize dayanarak sahip olduğunuz bazı geleneklere göz atalım; bayramlarda temiz ve yeni giyinme alışkanlığınız, evinize gelen misafire sofraya kurma ve evdekinin en iyisini yedirme alışkanlığınız var. Cenazelerinizde dahi günlerce insanlara yemek verme alışkanlıklarınız var. Üstelik bunların affı yok, sizler paranız olmadığında dahi borçlanarak bu adetleri yerine getiren bir toplumsunuz. Gelin şimdi bu toplumsal yapı ve geleneklerinizi, Almanlarla yani bizle kıyaslayalım, bizler hala İkinci Dünya Savaşı'nda yıkılan evlerimizin yıkıntılarında topladığımız sağlam kalan tuğlalardan inşa ettiğimiz evlerde oturuyoruz, bizler yemek ikram etmek bir tarafa bize yemek ikram edildiğinde karnımızı doyurmakla yetinmiyor üzerine de paket isteyerek evlerimize götürüyoruz. Bizim insanlarımız devletimizin izlediği sosyal politikalar nedeniyle korunuyor. Ülkelerin tarihleri onların içerisinde bulunduğu durumları analiz etmek için tek yoldur. Kendi tarihinizi ve kültürünüzü doğru bir şekilde okursanız, sorunlarınızı çözecek kendinize özgü politikaları tabii ki, devlet aracılığıyla rahatça uygulayabilirsiniz. Her şeyden önce önemsememiz gerekenin; Türkiye, onun gücü ve kudreti olduğunu unutmayınız.

Walras: Böyle saçmalıklara gerek yok. Rasyonel insan sayesinde ekonomide piyasalar aynı anda her zaman dengeye gelebilir. Bunu ispat edebiliyorken neden sorunları ve çözümleri bir takım değer yargılarıyla şekillenen tuhaf düşünce kalıplarında arayalım ki. Bu tip düşünce kalıpları yoktur ve araştırılmamalıdır demiyorum ancak saf iktisat teorisi için bunlara gerek

yoktur, değer yargıları, inançlar, önyargılar bunlara bilimsel aktivitede yer de yoktur.¹⁸ Ben piyasaların tam rekabet şartları altında herhangi bir müdahale olmadığı takdirde, kendi kendine dengeye geleceğini düşünüyorum. Bunu da matematiksel bir modelle test ederek ortaya koymuştum. Ne tarihsel araştırmalara ne de toplumsal disiplinlerin diğerlerine ihtiyacınız yok. Önemli olan mal piyasasında tüketicilerinizin, faktör piyasasında da üreticilerinizin dengesini sağlamak, böylece arz ve talep her zaman birbirine eşit olacak ekonomide genel denge sağlanacaktır. Türkiye’de fiyatlara ve ücretlere belli gerekçelerle müdahale edildiğini görüyorum. Asgari ücret uygulamasına son veriniz, tarımsal destekleme politikalarından vazgeçiniz, tüm tarımsal ürünlerin fiyatlarının piyasada belirlenmesini sağlayınız, üreticileri teşvik etmek adına onlara yardımlarda bulunmayınız; üretim faktörlerinin ve malların fiyatları piyasada belirlenirse kendi kendine işleyen bu yasaya müdahale edilmezse sorunda oluşmaz. Pür iktisat teorisi gereğini yapar;¹⁹ devlet ekonomideki tüm müdahalelerinden vazgeçerse tüketiciler faydalarını, üreticilerde karlarını aynı anda maksimize etmeyi başaracaklardır.

McCloskey: Sorun, Türkiye’de kriz yaşanması değildir; sorun siz ve sizin gibilerin bizi, metodoloji konusunda seçimsiz bırakmasıdır. Sorun, iktisadın yaşadığı kendi krizidir. İktisat ancak bu katı yargılardan kaçınan, bütün arayışların serbestçe gelişebileceği bir ortamın yaratılabildiği ölçüde krizden çıkabilecektir. Tüm karşıt iddialarınıza rağmen, iktisatta dâhil tüm toplumsal bilimlerde değer yargısı içerir. Bu durumda yapılması gereken şey, iktisadın retoriğini tartışmaya açarak, bilim ve bilim dışı nitelendirmelerini yapısızlaştırmak olmalıdır.

İktisatçıların bakış açısı, var olanı araştırdığını iddia eden iktisadın epistemolojisinin kural koyucu sınırlarını hedef almalıdır. Yaratılan seçeneksizliğe, başkaldırılmalıdır. Yöntem konusunda dayatılanlar, kulak arkası edilmelidir. Egemen anlayış, ekonomiyi anlamaya, açıklamaya ve politikalar aracılığıyla yönetmeye yöneliktir. Kural koyucu epistemolojisi aracılığıyla yapar bunu. Tek paradigmanın egemenliğine, kural koyucu epistemolojiye karşı çıkılmalıdır.

O halde farklı iktisat okulları arasındaki bir tercih, söylem biçimleri arasındaki bir seçimden ibaret olacaktır. İktisat, toplumun iletişim sisteminin bir parçasıdır ve toplumda

¹⁸ Bkz: Hunt ve Lautzenheiser (2016: 405-418).

¹⁹ Bkz: Ayrıntılı okuma için Walras (2003), *Elements of Pure Economics*.

egemen anlamlandırma, imlendirmedeki kodlardan, sembol ve mitlerden bağımsız olamaz. İktisat, dil olarak kabul edildiğinde toplumsal değerlere göre pek çok önyargı, peşin hüküm ve varsayımlarla dolu olacaktır. "Bilim" diğer bilme biçimlerinden üstün değildir. "İktisat da tüm bilimler gibi mükâlemelerden başka bir şey değildir." Herhangi bir kuramın argümanlarının kabulü, onları ifade edenlerin ikna gücü ile ilişkilidir.

Neyin olgu ve nesnel bilgi olarak kabul edileceğine ilişkin kanaatler kümesi, Pozitivizm'in ve onun çeşitli dayanaklarının geçersiz kılınmış bileşkesinden başka bir şey olmadığı için terk edilmelidir. İktisadi kavramlar en iyi biçimde, metaforlar, hikayeler, mükâlemeler olarak anlaşılabilirler ve retoriksel ikna güçlerine göre değerlendirilmelidirler (McCloskey, 1998: 44'den aktaran Serdaroğlu, 2008: 16).

Hakikatin kendisine erişemeyeceğimizi fakat bazı hakikatler üzerinde uzlaşabileceğimizi kabul ederek, ciddi bir retorik üzerine temellenen gerçek bir disipline (iktisada) sahip olabiliriz (McCloskey, 2001: 123'den aktaran Serdaroğlu, 2008: 17).

Schumpeter: Türkiye'de etkileri gözlenen ve dünyada yaşanan 2008 krizinin nedeni, kapitalizmin kalkınma aşamalarında yaşayacağı kaçınılmaz dalgalanmalardır. Kapitalizmin gelişmesinin ardında yatan tek bir neden vardır. O da girişimci faktörü ve onun kar hırsıdır. Kapitalizm gelişir, çünkü teknolojik ilerleme gerçekleşmektedir. Girişimci sadece üretim faktörlerini bir araya getirdiği için riski üstlenen kişi değildir. Aynı zamanda elde ettiği kar miktarını artırmak için sürekli yenilik peşinde olan kişidir. Müteşebbis ya da girişimci, bir icadı olarak ekonomik sistem içerisinde uygulatan kişidir. Günümüz şartları göz önüne alındığında görmekteyim ki yeniliklerin sahibi artık, kişiler ya da ulusal firmalar değil uluslararası şirketlerdir. Bunlar, icatların dışarda yapılmasını yani teknolojik gelişmenin farklı bir alanda gerçekleşmesini beklemiyorlar, kendi araştırma geliştirme departmanlarını kurmuşlar. Buradaki araştırma geliştirmeler sonucunda elde edilen icatları, yeniliğe dönüştürüp mal ve hizmet olarak piyasada satışını da kendileri gerçekleştiriyorlar. Ama kaçınılmaz son; bir icat, yeniliğe dönüştükten sonra mutlaka taklit edilecektir. Bunun sonucunda doğal olarak karlarda bir azalma meydana gelir ve farklı icatları yeniliğe dönüştürebilenler, yeniden ve yeniden karlarını artırabilirler ve kapitalist sistem sürekli genişler. Ancak arada, bu yeniliklerin durduğu, girişimci sayısının azaldığı dönemler olacaktır. Bu duraklama dönemleri, kriz

dönemleri olarak adlandırılacak ancak teknolojik ilerleme ile bunun da üstesinden gelinecektir. Fakat kritik soru; nereye kadar bu süreç devam edecektir? Bu yeniliklerin, bu yaratıcı yıkımın bir sonu vardır, yaratıcı yıkımın ortaya çıkartılmadığı gün kapitalizm de yıkılacaktır.²⁰

Sizin uluslararası şirketleriniz ve teknoloji patentleriniz yok, sizin araştırma geliştirmeye ayırdığınız paralar çok düşük, sizin araştırmacı sayınız, bilimsel aktivitelere verdiğiniz önem ve aktarımlar bunca azken zaten bu sürece dahil olma şansınız yok. Siz ancak süreçte yaratılan yeniliklerin alıcısı olarak sisteme dahil olursunuz. Zaten merkezi planlamaya olan merakınızla da teşebbüs ruhunu çoktan öldürmüş, hantal bir bürokratik yapıya sahipsiniz. Bunları değiştirmeden karlarınızı, sermaye birikiminizi artıramazsınız. Ama isterseniz bekleyin, sistemin sonu yakınsa bunca çaba harcamanıza da gerek kalmaz.

Owen: Bu noktadan hareketle tartışmamız gereken ana soruna gelebiliriz; Türkiye'nin yapması gereken mevcut sistemi kurtarmak mı, yoksa sistem değişikliğine gitmek midir? Bu sorunun cevabının doğru bir şekilde verilmesi gerekir. Bir toplumdaki sefalet ve kötülüklerden kurtulmanın tek yolu, bunları yaratan nedenleri ortadan kaldırmaktan geçer. İnsanların yetiştiği ve yaşadığı çevre, iyileştirilmediği sürece, insanı iyiliğe ve güzelliğe sevk edemezsiniz.

Benim yaşadığım dönemde İngiltere'de kapitalistler sürekli güçlenip büyük servetlere sahip olurken, işçilerin durumu gittikçe kötüleşmişti. Sorun; üretim faaliyetlerindeki genişleme değil, bölüşümün kötü gerçekleşiyor olmasıydı. O halde insanlar arasındaki büyük gelir farklılıklarını ortadan kaldırır, insanların eşit şartlarda ihtiyaçlarını tatmin ve temin etmelerini sağlarsanız yani üretimden herkese ihtiyacı kadar pay verirsiniz sorunlarınızı çözmüş olursunuz.

Kar, para ve faiz kurumları toplumlardaki kötülüklerin başlıca mimarlarıdır. Kar, maliyetin üzerine eklenen, fiyatları yükselten, bu nedenle işçinin ürettiğini tüketmemesine neden olan başlıca sorundur.²¹ Hem ihtiyaçlar fiyat artışları nedeniyle giderilememekte, hem üretilenler stoklanmakta dolayısıyla üretim yavaşlamakta ve buhranlar sonucunda işsizliğinde artmasıyla sefalet daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Malların değerleri emekle

²⁰ Bkz: Ayrıntılı okuma için Schumpeter (2010), Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi.

²¹ Bkz: Turanlı (2011:135-137), Kazgan (2011:290; 292).

ölçülmelidir ve dengesizliğe neden olan kar, çalışanlar arasında adaleti sağlayacak şekilde dağıtılmalıdır. Bir başka deyişle kapitalizmle gidebileceğiniz yollar kapalıdır, sistem olarak sosyalizmi tercih etmeli ve herkese adil hakların tanındığı bu sistemde sorunsuz yaşamalısınız.

Marks: Evet, katılıyorum. Yaşadığınız krizlerin nedeni kapitalizmin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan krizlerdir. Bu krizler kapitalizm, kendi kendini yıkana kadar da devam edecektir. Kapitalizmin bunca kriz yaşamasının ana nedenlerinden biri, sınıf çatışmalarıdır. Çünkü ekonomi denilen disiplini toplumdan ve toplumsal yaşamdan ayrı bir biçimde kurgulamak ve tarihi dinamiklerden koparmak çok büyük bir yanılıdır. Ekonomik faaliyetleri biçimlendiren ana dinamikler, toplumun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği politik ve kültürel değişikliklerdir.

Tarihsel süreç içerisinde ülkelerin feodal üretim tarzından nasıl koptukları, özgürleşen emekçinin sahip olduğu üretim araçlarından kopararak, tamamen kendi rızasıyla kapitaliste dönüşen tüccarın yanında çalışması ve yarattığından daha azına razı olması sonucunda, toplumsal üretim dinamikleri farklılaşmıştır. Böylesi bir sistem içerisinde kapitalist üretim tarzını ayakta tutan temel unsur olan karlar, azaldığında ise sistemin sonu gelecek ve sosyalist sisteme geçilecektir. Her şeyin sahibi olan devlet, sınıfsal çatışmalar ortadan kalkıp; sınıfsız bir toplum yaratılana dek varlığını sürdürecektir ve komünizm aşamasıyla o da ortadan kalkacaktır.

Kapitalist aşırı bunalımlar, kapitalizm öncesi iktisadi bunalımlarda olduğu gibi fiziksel kıtlıkların değil, mübadele değerlerinin aşırı üretilmesinden ötürü yaşanır. Aşırı meta üretimi arttığında ve aşırı birikim büyüdüğünde, üretken yatırımlarda keskin bir azalış söz konusu olur. Üretim ve istihdamın azalması sonucunda, fiyatlarda bir düşme yaşanır. Fiyatlardaki düşme sonucunda firmalar, iflas eder ve sahip oldukları sabit sermaye ve hammadde stoklarının değerinde bir azalma meydana gelir. Ülkenizin tarihsel geçmişine bakıldığında, özel mülkiyetin olmadığı bir yapıdan geldiğinizi görüyorum. O halde ortaya çıkacağına inandığım bu süreç, belirtilen aşamaları tam anlamıyla gerçekleştiremeyecektir. Ancak sizin ilkel ve feodal evreleri yaşamamış olmanız bir şeyi değiştirmez, geldiğiniz noktada yaşadığınız sıkıntılar ortaktır. Tarihsel süreç sizi olmanız gereken aşamaya getirecektir. Fakat toplumsal değişiklikleri bu uğurda yönlendirerek sistem değişikliğini kendinizde yaratabilirsiniz. Aksi takdirde bu

çelişkilerle mücadele etmeye, kendinize, toplumunuza, kültürünüze ve ürettiklerinize yabancılaşmaya devam edersiniz.²²

Wolff ve Resnick: Krizlerinizin kaynağı, meta anlatılar; özcü kuramlar, deterministik ilişki setleri ve bunların size dayattığı politik önermelerdir. Taşkın belirlenim; bir varlığın var olmasının bir ilişkiler ağıyla mümkün hale gelmesi demektir. İktisadi, politik, doğal ve kültürel ilişkilerin birbirleriyle etkileşimleri sonucunda taşkın belirlenim ortaya çıkar. O halde Marks'ın iddia ettiği gibi toplumsal hayatın altyapısını oluşturan, tek başına üretim ilişkileri olamaz; çünkü üretim ilişkileri ortaya çıkarken aktif şekilde politik, kültürel ve doğal ilişkilerden etkilenecektir. Buradaki sınıf ve sınıf çatışmalarını temellendiren unsurun, sadece artı değer yaratılması ve sömürü olarak görülmesi anlamsızdır. Sınıf ve sınıf çatışması, sadece üretim alanında değil, hayatın pek çok alanında görülebilir.²³

Bilgi, kuram ya da söylem, tekil ve yansız değildir. Çoğul, çelişkili ve güçlüdür. O halde tek yönlü bir nedensellik anlayışı, toplumsal değişimin yahut süreçlerin açıklanmasında yetersiz kalacaktır. Hatta tüm bu etkileşim ve yeniden inşa sürecini, bir nedensellik bağı olarak algılamakta doğru olmayacaktır. Bu durumda tek bir gerçekliğin olması, tek bir kuramın var olması ya da bir kuramın diğerlerinden üstün olması olanaksızdır. Bir varlığın taşkın belirlenim sürecinde öz, yani diğer etkenlerden daha üstün bir belirleyen söz konusu değildir. Anti özcü ve indirgemeci olmayan bir kuram, herhangi bir olayın temelini aramayı reddeder, çünkü böyle bir şeyin olduğunu varsaymaz. Yaşadığınız iktisadi sorunların kendisi birer, taşkın belirlenim ama aynı zamanda bir diğer olayda taşkın belirlenimi etkileyen bir ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığınız sorunlar aslında tek başlarına ekonomik sorunlar değildir. Çünkü onları oluşturan olaylar; iktisadi oldukları kadar kültürel, politik ve doğal ilişkilerin de sonucudur. O halde bu sorunun tek bir nedeninin olduğundan bahsetmek ve tek bir çözüm yolu göstermekte olanaklı değildir. Sorunlarınızın üstesinden gelmek için, kendinize özgü toplumsal analiz araçlarınızı üretmelisiniz. Bu analiz şekli, toplumsal bütünün farklı boyutlarını kapsamalı ve disiplinler sınırlılıkları aşmalıdır.

²² Bkz: Hunt ve Lautzenheiser (2016: 305-365).

²³ Bkz: Ayrıntılı okuma için Resnick ve Wolff (1987), *Knowledge and Class: A Marxian Critique of Political Economy*

J. Nelson: Sorunlarımızın temel nedeni, yerleşik iktisadi eleştirmemekten kaynaklanmaktadır. Modernist bilim anlayışının, özellikle de yerleşik iktisadın ideolojisini temellendiren cinsiyetçi, eril, sınıfsal, ırkçı ve emperyalist bakışlara var olduğu sürece, krizlerde var olmayı sürdürecektir. İktisadın yöntemi, konusu, modelleştirilmesi ve eğitimi değiştirilmelidir.²⁴ Böylece iktisat; eril, toplumsal cinsiyetçi, ırkçı, etnik, sınıfsal taraflılıklarından kurtarılıp daha zengin, çoklu bir insan anlayışı kimlikleri temelinde kavramsallaştırılacak, iktisadın alanı hem kadın hem erkek deneyimlerini ve farklı konuları da içerecek şekilde genişletilebilecektir. Sonuç itibariyle, iktisadın sınırlılıklardan kurtarılması ve farklılıklara saygı göstermesi sağlanabilecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışma boyunca iktisadi düşüncede yer almış pek çok temel görüş, Türkiye üzerinden aktarılmıştır. İktisat okullarının ve bu okullara mensup temsilcilerin zaman zaman birbirinden tamamen farklı, zaman zaman birbirini tekrar eden iktisadi tezleri, teorileri ve fikirleri kullanılan yöntemden, ortaya çıktığı dönemin koşullarından, ortaya çıktığı toplumdan ve yaratıcılarından bağımsız olarak düşünülemez. Bu nedenle eğer iktisat alanında bir düşüncüyü analiz etmek istiyorsak, ortaya çıktığı döneme daha yakından bakmak ve bilmek zorundayız. İktisadi analiz yapabilmek için elimizdeki araçları ve bilgileri yorumlayabilmeli ayrıca sorunun içinde geliştiği ortamın koşullarına bağlı alternatifler tanımlayabilmeliyiz. Bu bağlamda iktisadi düşüncedeki dönüşümleri tetikleyen mekanizmaların katkılarının anlaşılması, yeniden şekillenen ekonomik düşünceleri anlamak kadar önemlidir. Böylece ele alınan ekonomik bir sorun veya tartışma üzerine öngörü oluştururken benzer görümlerin nasıl ve neden şekillendiği bilinecek ve değerlendirme esnasında hangi araçlardan ve/veya fikirlerden yararlanılarak çıkartım yapılabileceği hususu netleşmiş olacaktır.

Kaynakça

Bocutoğlu, E., (2012), *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

Coase, R.H., (1937), The nature of the firm. *Economica*, 4 (16), 386-405.

²⁴ Bkz: Serdaroğlu (2008:1-28), Serdaroğlu (2010).

Coase, R.H., (1998), The New Institutional Economics. *The American Economic Review*, 88 (2), Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association, 72-74.

Çöloğlu, H., (1987), *İktisadi Sistemler Sistem- Doktrin- Eleştiri*. Ankara: Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları.

Ersoy, A., (2008), *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hamitoğulları, B., (1978), *Çağdaş İktisadi Sistemler Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Heilbroner, R. L., (2008), *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hunt, E. K. ve Lautzenheiser, M., (2016), *İktisadi Düşünce Tarihi*: Vedat Ulvi Aslan, çev. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Kazgan, G., (2011), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Keynes, J. M., (2008), *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*: Uğur Selçuk Akalın, çev. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Resnick, S. ve Wolff, R., (1987), *Knowledge and class: A Marxian critique of political economy*. Chicago: University of Chicago Press.

Savaş, V. F., (1998), *İktisatın Tarihi*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Schumpeter, J. A., (2010), *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*: Hasan İlhan, çev. Ankara: Alter Yayıncılık.

Selik, M., (1988), *100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Serdaroğlu, U., (2008), Feminist İktisat Bilim'i Sorguluyor. *Ekonomik Yaklaşım*, 19 (66), 1-28.

Serdaroğlu, U., (2010), *Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?*. Ankara: Efil Yayınevi.

Skousen, M., (2011), *İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası*: Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak, çev. Ankara: Liberte Yayınları.

Smith, A., (2009), *Milletlerin Zenginliği*: Haldun Derin, çev. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Smith, A., (2018), *Ahlaki Duygular Kuramı*: Derman Kızılay, çev. İstanbul: Pinhan Yayınları.

Turanlı, R., (2011), *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi.

Ulutun, B., (1978), *İktisadi Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Wallerstein, I., (2012), *Liberalizmden Sonra*: Erol Öz, çev. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Walras, L., (2003), *Elements of Pure Economics*. Psychology Press.

Yay, T., (2004), Avusturya Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi. *Piyasa*, 11, 1-29.